

КАПЕЛА ИЗ АМСТЕРДАМА И ЦРКВА БРВНАРА ИЗ РАДИЈЕВИЋА

Иако између капеле у Амстердаму, познате под називом „Господ са тавана” (Ons lieve Heer op Solder) и цркве брвнаре у Радијевићима на први поглед нема сличности већ, напротив, великих разлика, извесне, по нашем мишљењу, битне а сличне чињенице везују ова два споменика и дозвољавају нам да их заједнички осмотримо.

Географске разлике су очигледне: Један се налази у Холандији, у сред великог града на северозападу Европе, на обали једног од бројних канала који успешно решавају опстанак ове најниже земље крај Северног мора. Други, на супротном — југоисточном подручју континента, налази се у Југославији, ван градских насеља, у забаченом засеоку са планине Златара, у сред Балканског полуострва, у кршу, далеко од водене површине, на преко хиљаду метара надморске висине.

Са историјске тачке гледишта такође су у питању убедљиве разлике: Различити су народи и различити непријатељи, разна су времена и разни услови живота — како политички и економски, тако и верски. С једне стране, у питању су Холанђани из средине XVII века, економски већ оснажени, чија је држава после тридесетогодишњег рата и сурових верских сукоба већ стекла своје признање (Вестфалски мир, 1648) а протестанти своју превласт над католицима. С друге стране, у питању су Срби тек с почетка XIX столећа, у време устанка али у пределу још за дуго неособођеном од Турака, економски веома исцрпени, у верском погледу православци над којима су муслимани неограничено владали.

И са архитектонскограђевинског становишта разлике су приметне: Зграда у Амстердаму представља уграђену петоспратницу знатнијег пространства, с великим бројем одељења, масивније бондручне конструкције, с двома уличним фасадама. Зграда у Радијевићима слободна је са свих страна и веома малих размера, свега са по једним одељењем у приземљу грађеним у дрвету и једним подрумом грађеним у камену.

Међутим, и поред толиких неједнакости, ова холандска капела и поменута српска црква изрази су сличних верско-политичких схватања, имају исту концепцију и одишу одговарајућим духом. И једна и друга грађене су у време верских нетрпељивости: у Холандији између протестаната и католика — у Србији између муслимана и

православаца. И једна и друга подигнуте су кришом, у оквиру кућа за становање: у Амстердаму у поткровљу грађеном у дрвету, са фасадом која нема елементе богомоље. То је капела над станом трговца католичке вере, са собом за свештеника. У Радијевићима је црквица над подрумом који је православном свештенику служио за становање.

И као што протестанти, који су у Холандији средином XVII века и касније били на власти, нису знали шта се у овој кући стварно одиграва, тако су и Турци, који су почетком XIX века још владали Србијом, на овај начин били преварени да је у питању кућа за становање а не храм за молитву.

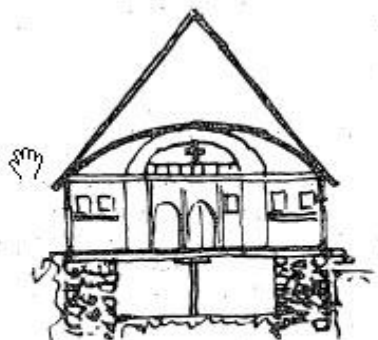
*

Још 1578, од времена укоренења реформације у Амстердаму, католици су били принуђени да кришом обављају своје верске обреде у приватним кућама, користећи у том циљу салонске и таванске просторије или житнице. Око 1650, почели су да уређују капеле у поткровљима појединих кућа. Капеле су се поступно повећавале и постајале праве цркве са стубовима и галеријама. Познато је да их је у Амстердаму било неколико десетина. Изгледа да су сопственици оваквих капела без фасада били богати трговци.

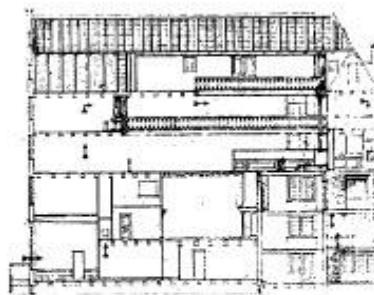
У то време (1661), трговац по имену Јан Хартман (Jean Hartmann) помигао је кућу уз коју је ускоро доградио две друге, према суседној улици. Други спрат ових спојених зграда уредио је као место молитве. Иако су, према подацима које нам пружа управа Музеја, најновија испитивања открила остатке старих капела ове врсте,¹ у Холандији не постоји ни једна друга тако добро сачувана. У целини, кућа са обале канала углавном је задржала своју стару лепоту, свој стил типичан за класичну холандску уметност XVII века. Црква је била одељена од просторија за становање и имала је свој посебан улаз из суседне улице. Свештеник који је у њој служио испрва је имао своју собу у хартмановој кући која је више од два столећа служила као парохиски храм. Данас је то музеј. Народ је овој грађевини још одавно наденуо име „Господ са тавана”.

У време кад под Турцима у Србији није било радо виђено грађење нових хришћан-

¹ Museum Amstelkring (Ons lieve Heer op Solder), Amsterdam, 1970

1. Црква брвнара у Радијевићима (попречни пресек)
1. Eglise en bois de Radijevići (coupe transversale)

2. Капела из Амстердама (подужни пресек)
2. Chapelle d'Amsterdam (coupe longitudinale)

ских храмова а када је употреба звона била потпуно забрањена, свештеник Василије Пурић кришом подиже црквицу на свом имању у Радијевићима 1808. године. Да непријатељу не би пала у очи он је гради од брвана, над каменим подрумом, по угледу на остале сеоске куће шумскопланинског типа. Под стрмим дрвеним кровом прекривеним шиндром обликован је дрвени свод, прописно је сачињен иконостас и у њега уграђене иконе знатно старијег порекла уз поједине у дуборезу обрађене елементе карактеристичне за ову врсту црквене архитектуре коју је стварао непознати народни немир. Међутим, подрум под црквом, везан унутрашњим стрмим степеништем, представља изузетак за храмове ове врсте. По предању, свештеник је овде, наводно, становао као у својој кући али, откривен од Турака, одведен је у заточење где је и умро.

Као заштићени споменик културе овај још увек парохијски храм рестауриран је пре неколико година.²

² Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Бгд. 1962.

Посматране из овог угла, капела „Господ са тавана“ у Амстердаму и црква брвнара у Радијевићима заслужују да буду заједнички приказане, иако смо убеђени да сиромашни поп Василије Пурић из Радијевића није ни знао за богатог трговца Јана Хартмана из далеког и њему непознатог Амстердама. Свакако да му је још мање била позната идеја — у основи иста, иако у овом случају један и по век старија — како да се на духовит начин изигра моћнији верски противник и класни непријатељ.

У свету се поједина збивања покадкуда чудно понављају на веома сличан начин, иако једна са другим немају никакве везе. То је пука, али у суштини ипак логична случајност коју нам својим примерима очито потврђују капела из Амстердама и црква брвнара из Радијевића.

Доброслав Ст. Павловић

CHAPELLE D'AMSTERDAM ET L'ÉGLISE EN BOIS DE RADJEVIĆI

Bien qu'entre la chapelle d'Amsterdam, (milieu du XVIIe siècle), connue sous le nom de «Bon Dieu au grenier», et l'église en bois de Radijevići, près de Zlatar, il n'y ait, à première vue aucune ressemblance, mais plutôt de grandes différences, (géographiques, historiques, architecturales et de construction), certains faits importants relient ces deux monuments et nous permettent de les considérer, de ce point de vue, ensemble.

Il est question de compréhensions religieusespolitiques ressemblantes qui s'expri-

ment par une même conception et respirent un même esprit commun et correspondant. Leur construction à l'époque de l'intolérance religieuse (protestantecatholique), et (musulmane orthodoxe) tant l'une que l'autre église ont été construites en cachette dans des greniers, faisant partie d'une maison d'habitation, et toutes deux ont été élevées par hasard, spontanément.

Dobroslav St. Pavlović